

ỨNG DỤNG HỆ THỐNG THÔNG TIN ĐỊA LÝ XÂY DỰNG BẢN ĐỒ TRONG DẠY HỌC ĐỊA LÝ Ở TRƯỜNG PHỔ THÔNG

TS. KIỀU VĂN HOAN

Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

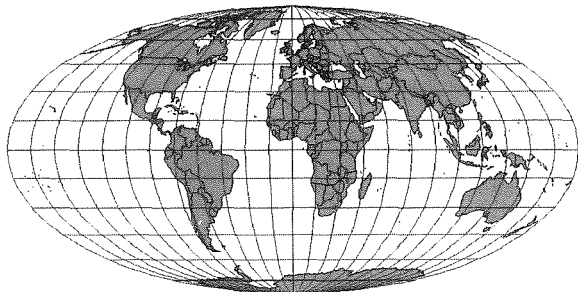
1. Đặt vấn đề

Bản đồ được coi như một công cụ, phương tiện trực quan, nguồn tri thức không thể thiếu trong dạy và học địa lí. N.N Baranxki - nhà phương pháp giảng dạy nổi tiếng người Nga - đã nhận xét bản đồ "Anfa và ômega" nghĩa là bắt đầu và kết thúc của địa lí. Trong dạy học, bản đồ được giáo viên (GV) sử dụng làm tư liệu để soạn giáo án, sử dụng để kiểm tra bài cũ, giảng bài mới, hướng dẫn học sinh (HS) rèn luyện kĩ năng, làm bài tập. Có thể nói, bản đồ là cuốn sách giáo khoa thứ hai của địa lí. Hệ thống thông tin địa lí (HTTTĐL) đã góp phần cập nhật dữ liệu, biên tập và xuất bản những bản đồ mới, đáp ứng yêu cầu trong công tác dạy học.

2. Xây dựng bản đồ câm

Bản đồ câm còn gọi là bản đồ contour hoặc bản đồ trống. Trên bản đồ thường có lưới kinh vĩ, đường ranh giới của các lãnh thổ, mạng lưới thủy văn, các tuyến đường giao thông và các điểm dân cư quan trọng. Trên bản đồ không ghi địa danh. Bản đồ trống có tỉ lệ lớn thường được các GV địa lí dùng trong các giờ lên lớp, dạy đến đâu điền nội dung đến đấy. Đây là phương pháp giới thiệu kiến thức đọc đáo, hấp dẫn, gây chú ý, hứng thú học tập.

Hình 1: Bản đồ câm các nước trên thế giới

Tương ứng với bản đồ câm của GV có bản đồ của HS (những bản đồ tỉ lệ nhỏ). HS nghe giảng bài và ghi chép, điền kiến thức nội dung vào bản đồ. Đây là phương pháp học tập tích cực và tự xây dựng bài, giúp HS ghi nhớ bài học ngay trên lớp một cách chắc chắn. HS cũng có thể dùng bản đồ câm để ôn tập, làm bài tập, chuẩn bị bài, rèn luyện kĩ năng làm việc độc lập ở nhà.

Bản đồ câm có mối quan hệ chặt chẽ với sách giáo khoa, bản đồ trong sách giáo khoa, bản đồ treo tường và atlas. Nếu GV hướng dẫn HS khai thác tốt mối quan hệ này sẽ tạo điều kiện cho các em hoạt động nhận thức một cách tích cực và tự giác.

Các bước xây dựng bản đồ: 1. Lựa chọn nội dung giảng dạy; 2. Ứng dụng các phần mềm HTTTĐL để

chồng các lớp dữ liệu; 3. Xuất bản đồ sang ảnh dưới các định dạng (*JPG, *BITMAP) để in ấn hoặc trình chiếu trên PowerPoint.

3. Xây dựng bản đồ giáo khoa treo tường

Bản đồ giáo khoa đóng vai trò quan trọng trong quá trình giảng dạy, chúng có chức năng cung cấp kiến thức địa lí tại lớp, làm cho bài giảng sinh động trực quan, dễ tiếp thu.

Cùng với sự phát triển của công nghệ thông tin, sự phát triển nhanh của kinh tế - xã hội, vì vậy số liệu luôn luôn thay đổi và được cập nhật mới. Có nhiều số liệu được đưa lên các website, điều này thuận tiện cho GV cập nhật số liệu mới vào bài dạy và xây dựng những bản đồ phù hợp với nội dung giảng dạy, giúp bài giảng trở nên sinh động và gắn với thực tiễn.

Yêu cầu của việc xây dựng bản đồ giáo khoa treo tường:

- Đọc được các nội dung chính dễ dàng trong phạm vi từng lớp học (5 - 8m), nội dung phụ đưa lên bản đồ ở mức độ không làm ảnh hưởng đến nội dung chính;
- Chữ viết trên bản đồ phải có độ lớn và lực nét đậm tối thiểu;
- Màu sắc trên bản đồ phải có độ tương phản cao, tạo điều kiện dễ đọc và dễ phân biệt;
- Không biểu hiện đối tượng nhiều, thường chỉ cần 4 - 5 đối tượng chính;
- Ranh giới các vùng của đối tượng chính cần biểu hiện rõ ràng, vùng phân bố phải tô màu khác nhau, rõ nét, dễ phân biệt;
- Số lượng các cấp kích thước kí hiệu chỉ cần 3 - 4 cấp;

- Bản chú giải phải ngắn gọn, rõ ràng;
- Kí hiệu, màu sắc của bản đồ giáo khoa treo tường phải thống nhất với bản đồ trong sách giáo khoa và trong atlas để dễ dàng đối chiếu.

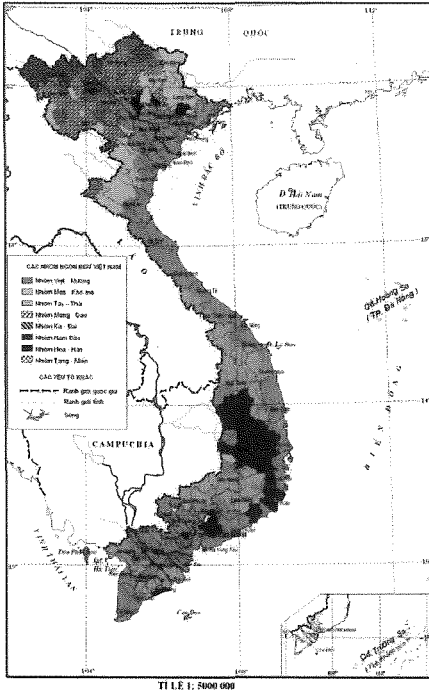
Các bước xây dựng bản đồ giáo khoa: 1. Lựa chọn nội dung giảng dạy; 2. Viết kế hoạch biên tập bản đồ; 3. Thu thập số liệu thống kê trên các website: <http://www.gso.gov.vn>, <http://fsiu.mard.gov.vn/data/trongtrot.htm>; 4. Xử lí số liệu; 5. Liên kết số liệu với bản đồ; 6. Biên tập; 7. Xuất bản đồ sang ảnh dưới các định dạng (*JPG, *BITMAP) để in ấn hoặc trình chiếu trên PowerPoint.

4. Xây dựng xêri bản đồ

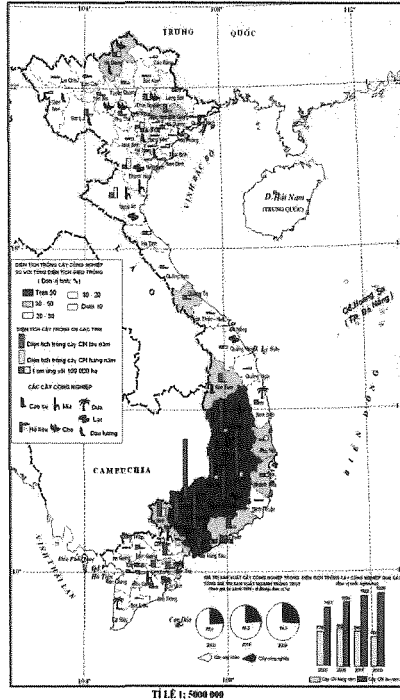
Xêri bản đồ là một tập hợp có hệ thống các bản đồ địa lí được xây dựng theo một đề cương chung như một tác phẩm hoàn chỉnh. Chính vì vậy, một xêri bản đồ khi thành lập phải đảm bảo được các nguyên tắc sau:

- *Tính khoa học*: Xêri bản đồ giáo khoa dùng cho dạy và học phải có lượng thông tin phù hợp với

Hình 2: Bản đồ phân bố các dân tộc Việt Nam

Hình 3: Bản đồ cây công nghiệp Việt Nam

và phù hợp với trình tự trình bày các tài liệu trong sách giáo khoa;

- **Tính hoàn chỉnh của nội dung:** Các bản đồ trong xêri phải làm sáng tỏ được các vấn đề do đề tài, mục đích sử dụng và nhiệm vụ đặt ra khi thiết kế, xây dựng;

- **Tính thống nhất:** Các bản đồ trong xêri phải có sự tương hỗ và bổ sung lẫn nhau, có thể dễ dàng đối chiếu so sánh bản đồ này với các bản đồ khác, có như vậy mới đảm bảo sự phản ánh đúng đắn những mối quan hệ tương hỗ giữa các hiện tượng và những quy luật phân bố của chúng. Để đảm bảo tính thống nhất, khi xây dựng xêri phải chú ý đến các vấn đề sau:

+ Lựa chọn hợp lý và có giới hạn số lượng các phép chiếu và tỉ lệ bản đồ phải chọn ra hệ thống tỉ lệ đơn giản và dễ so sánh.

+ Phải sử dụng cơ sở địa lí thống nhất cho các trang bản đồ hoặc của từng nhóm chuyên đề.

+ Các bản chú giải bản đồ phải phù hợp với các quan điểm phân loại khoa học, mức độ chi tiết và chỉ tiêu phản ánh.

+ Thống nhất về khái quát hoá các đối tượng và số liệu biểu thị.

+ Cần phải sử dụng các phương pháp trình bày thống nhất; phương pháp thể hiện, màu sắc, chữ viết, kí hiệu...

+ Phải thống nhất về mốc thời gian của các đối tượng phản ánh.

+ Chính hợp nội dung dựa trên quan hệ tương hỗ giữa các hiện tượng;

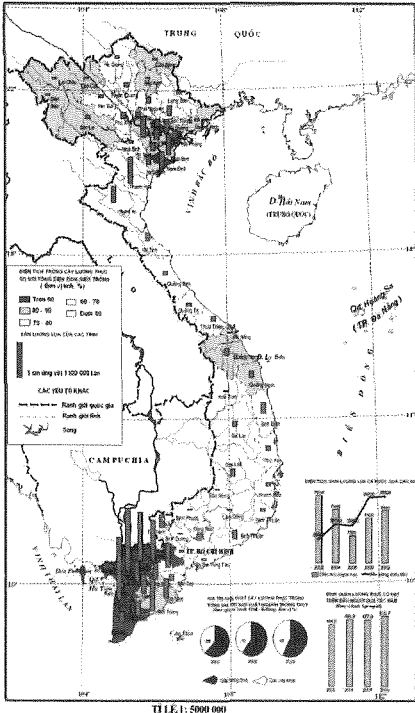
- **Tính hiện thời:** Đây cũng là một tiêu chuẩn để đánh giá chất lượng của xêri. Phải có các tư liệu mới nhất và có độ chính xác cao thì mới có thể đảm bảo giá trị khoa học và ý nghĩa thực tiễn của hệ thống bản đồ;

- **Tính thẩm mĩ, trực quan:** Xêri bản đồ phải được trình bày đẹp và sử dụng kĩ thuật in ấn tiên tiến, đảm bảo trực quan đủ để HS ở cuối lớp có thể quan sát được.

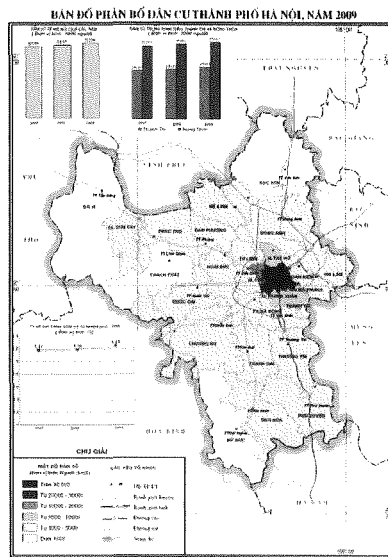
Các bước xây dựng bản đồ giáo khoa: 1. Lựa chọn

(Xem tiếp trang 59)

Hình 4: Bản đồ cây lương thực Việt Nam

Hình 5: Bản đồ dân cư thành phố Hà Nội

chương trình giảng dạy ở các lớp đó và bao gồm những kiến thức cần thiết cho việc học tập của HS, đồng thời có những phần bổ sung có giới hạn nhằm phản ánh những đặc điểm quan trọng nhất để HS hiểu sâu thêm trên bản đồ. Cấu trúc xêri bản đồ để hướng HS đi dần vào việc đọc bản đồ có ý thức hơn